



گرفته تا واژه‌هایی که از زبان‌های غیرعربی است، در قرآن دیده می‌شود. البته در این خصوص بین لغویون و زبان‌شناسان اختلاف هست، خصوصاً در مورد عربی بودن کل الفاظ قرآن، از این رو تنوع گونه‌های زبانی را می‌توان از اعجاز این کتاب آسمانی به شمار آورد. به همین دلیل برای شناخت متون ترجمه‌های کهن باید گونه‌های زبانی اقوام عرب را هم شناخت و مترجمان امروزی باید برای ترجمه قرآن به متون فارسی کهن مراجعه نمایند و فرایند تحول زبانی واژگان معرب را براساس کامل‌ترین ترجمه‌ها متون قرن‌های سوم و چهارم بررسی کنند.

رئیس مرکز در خصوص تعداد ترجمه‌های قرآن در سراسر دنیا گفت: بیشترین ترجمه‌های قرآن به زبان اردو است، بعد از آن فارسی و انگلیسی است. در فهرستواره‌ای که مرکز ترجمه قرآن به زبان‌های خارجی در قم چاپ کرده، نوشته شده است: تاکنون یک‌هزار نسخه خطی فارسی از ترجمه‌های قرآن شناسایی شده که پانصد عنوان آن کامل است و تا حدود دوره قاجار پانصد عنوان به صورت ناقص موجود است. این آمار، کتابخانه‌های ترکیه و پاکستان را شامل نمی‌شود. قدیم‌ترین ترجمه‌های قرآن مربوط به تفسیری از سلمان فارسی از سوره فاتحه است که به فارسی ترجمه شده است؛ بعد ترجمه‌ای به

شصتمین نشست از سلسله نشست‌های مرکز پژوهشی میراث مکتوب، با عنوان «ترجمه قرآن کریم بر پایه متون کهن» با سخنرانی دکتر علی رواقی و دکتر ابوالقاسم امامی، روز شنبه ۱۳۸۶/۷/۷ در محل مرکز برگزار شد.



ابتدا دکتر ایرانی، رئیس مرکز، ضمن تبریک ماه مبارک رمضان، به این مطلب اشاره کرد که اگر قرآن به زبان عجمی و غیرعربی نازل می‌شد، در واقع خلاف آن چیزی بود که خداوند از نزول قرآن در نظر داشت، زیرا اعجاز بیانی و بلاغی و فصاحتی آن در زبان عربی آمده است.

وی سپس به حوزه‌های زبانی قرآن اشاره کرد و گفت: بیش از پنجاه گویش زبانی، از اقوام و قبایل عرب

زبان سریانی و بعد هندی و بعد چینی است. قدیم‌ترین ترجمه به زبان انگلیسی نیز به سیصد و پنجاه سال قبل بازمی‌گردد.

رئیس مرکز، در پایان سخنان خود به اولین کتاب منتشر شده از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب اشاره کرد که بخشی از تفسیری کهن به فارسی از قرآن مربوط به قرن چهارم است.



دکتر علی رواقی

بعد از وی، اولین سخنران نشست، دکتر علی رواقی در مورد ترجمه‌های قرآن از قدیم‌ترین روزگار تا امروز سخن گفت. وی نخستین ترجمه قرآن به زبان فارسی را ترجمه تفسیر طبری در قرن چهارم معرفی کرد و گفت: احتمالاً قبل از ترجمه

تفسیر طبری ترجمه‌های زیادی وجود داشته است، زیرا ایرانیان از آغاز در جستجوی این بودند که مفاهیم قرآن را بشناسند و بدانند که قرآن چه مطالبی را گفته است و چه تفاوت‌هایی با ادیان پیشین دارد. و ترجمه تفسیر طبری ترجمه‌ای حکومتی و دولتی است که هدف آن نزدیکی معیارهای مختلف فرهنگی و مذهبی، و پرهیز از تفرقه و تشنج‌زایی بوده است.

دکتر رواقی به اختلاف کاربرد زبان در حوزه‌های مختلف اشاره کرد و به تفاوت زبانی ترجمه‌های قرآن، همچون تاج‌التراجم، تفسیر سوراآبادی، تفسیر الفتوح، قرآن قدس و کشف‌الاسرار پرداخت. وی تصریح کرد: هر زبانی ویژگی‌های خاص خودش را دارد، مثلاً کشف‌الاسرار که به دست مبدی در حوزه خود و با ویژگی‌های آن حوزه است. یا تفسیر ابوالفتوح رازی با ویژگی‌های زبانی خودش نگاشته شده است. پس در این صورت نمی‌توان ترجمه‌ها را با هم آمیخت. البته آمیخته کردن نسخه‌ها در صورتی که مصحح قادر به هماهنگ کردن آنها باشد قابل اجراست.

دکتر رواقی سپس به سیر تحول و تغییر واژه‌ها و کلمات در طول تاریخ پرداخت و گفت: لازم است فرهنگنامه‌ای از لغات دشوار و سیر تغییر واژه‌ها تهیه

شود و در دسترس همگان قرار گیرد تا تمام ترجمه‌های قرآن تا امروز برای همگان قابل فهم باشند.

آخرین سخنران نشست، دکتر ابوالقاسم امامی، مترجم قرآن، بود که در مورد شرایط و بستر زبانی قرآن گفت: درباره وجود لهجه‌های متفاوت در قرآن کریم، برخی از قدما دلایل شگفتی آورده‌اند. بعضی بر این



دکتر ابوالقاسم امامی

باورند که چون قرآن برای همه ملت‌ها و برای همه زبان‌هاست، پس خداوند از همه زبانها کلماتی را در قرآن آورده است. ولی بررسی شرایط زمانی نزول قرآن نشان می‌دهد که لهجه‌های بیگانه در زبان قرآن تماماً عناصر تشکیل‌دهنده زبان زنده‌ای به نام زبان عربی بوده‌اند.

وی افزود: شرایط گردآوری و تدوین قرآن کریم مانند کتاب‌های مقدس پیش از آن نیست. قرآن کریم به محض نزول بر قلب پیامبر گرامی و با نخستین خواندن آیات با دقت فراوان از سوی دبیران ثبت می‌شد. چنین اصلاتی در کار هیچ یک از کتب آسمانی گزارش نشده است و از همین رو متن شریف قرآن در میان کتب آسمانی دیگر، برجسته و ممتاز است.

دکتر امامی سپس در مورد ترجمه قرآن در زمان حاضر گفت: اصولاً از نظر اهداف و انگیزه‌ها در کار ترجمه قرآن چه نکته تازه‌ای داریم. با وجود بیش از هزار ترجمه قرآن و ارج نهادن به زحمات پیشینیان در این باب، اکنون چه چیزی داریم که بر آن بیفزاییم.

وی در ادامه افزود: در خصوص ترجمه قرآن در طول تاریخ و قرون مختلف اسلامی با شک و تردید نگرسته شده و این سؤال همیشه مطرح بوده است که آیا قرآن اساساً ترجمه بشود یا نه؟ در تاریخ ترجمه قرآن گفته‌اند که سلمان فارسی با کسب اجازه از پیامبر اکرم (ص) سورة فاتحه را ترجمه کرده است. ادامه این کار در جایی تأیید نشده، شاید به این دلیل که غیرعرب در

ترجمه قرآن داشته باشیم که ترجمه هماهنگ با بیان متن باشد و خصیصه‌های قرآن را فراموش نکنیم و به دلیل دشواری‌های آن، از کنارش نگذریم.

دکتر امامی سپس در مورد اعجاز قرآن گفت: اعجاز قرآن چیزی است که سبب شده است دیگران در رقابت خود، از قرآن عقب بمانند. قرآن معجزه است یعنی همه را در آوردن مانندش پشت سر می‌گذارد. قرآن دو خصوصیت دارد: یکی اینکه در محتوایش با کتاب‌های پیشین آسمانی تفاوت دارد و دیگر از لحاظ گردآوری دبیران آیه به آیه آن را پس از وحی شدن بر پیامبر می‌نوشته‌اند. در هیچ‌یک از کتب آسمانی نمی‌توان چنین اصالتی را پیدا کرد. این اصالت را نباید با ترجمه‌ای که حرف خود را با حرف قرآن درمی‌آمیزد دیگرگون کرد. وی در پایان به وضع «مسلمان ایرانی» اشاره کرد و گفت: یک ایرانی مسلمان باید از طریق ترجمه پایاپای، چنان قرآن بخواند که یک عرب مسلمان می‌خواند. ما از عرب تا عجم، همگی مخاطب قرآن هستیم.

وی همچنین گفت: به اعتقاد من جای ترجمه پایاپای قرآن خالی است؛ ترجمه‌ای که توضیح مترجم یا مفسر را با ترجمه تطبیقی قرآن نیامیزد و هرگونه توضیح را در پاورقی و در خارج از متن قرآن جای دهد.

جهان اسلام در اقلیت بوده و عرب نومسلمان در آن زمان نسبت به استقرار اسلام بیشتر در محدوده زبان خودش نظر داشته است و قرآن را بی‌میانجی و ترجمه می‌خوانده. ولی مسلمان غیرعرب از چنین فرصتی محروم بوده و تنها به زیبایی ترتیل و آوای خوش قرائت آن بسنده می‌کند. اینجاست که توجه به اهداف گوناگون ترجمه قرآن به میان می‌آید.



دکتر امامی سپس در مورد ترجمه‌های قرآن گفت: این ترجمه‌ها بر چند گونه‌اند: از جمله ترجمه‌هایی که در زیر هر کلمه عربی یک کلمه فارسی، مثل لغت معنی، نهاده‌اند و نتیجه این بود که زبان فارسی به صورت از هم‌گسیخته در زیر آیات قرآن قرار می‌گرفته است. او در ادامه تصریح کرد: باید کوشش جدی در

نشست‌های قرآن پژوهی

۱. نشست پنجم، گونه‌شناسی ترجمه‌های قرآن مجید، علی رواقی

۲. نشست بیست‌وششم، برگردانی کهن از قرآن کریم، مهدی محقق، بهاءالدین خرمشاهی و علی رواقی

۳. نشست چهل‌وهشتم، بزرگداشت دو قرآن‌پژوه: سید رضی و سید مرتضی، محمد مهدی جعفری، حسن طارمی، منصور پهلوان

۴. نشست پنجاه‌ویکم، معراج‌نامه‌های حضرت محمد مصطفی^(ص)، کریستی گرویر (امریکا)

۵. نشست شصتم، ترجمه قرآن کریم بر پایه متون کهن، علی رواقی، ابوالقاسم امامی